

SÁMI ÁLBMOTBEAIVI ALMMOLAŠ LEAVGABEAIVIN

Departemeanttaidgaskasaš bargojoavkku raporta
skábmamánu 2003

1. BARGOJOAVKU JA BARGOMEARRÁDU	2
2. BARGU DÁSSÁŽII – DUOGÁŠ	3
3. SÁMI LEAVGGA DÁLÁ GEAVAHEAPMI JA SÁMI ÁLBMOTBEAIVVI ČALMMUSTAHTTIN	4
4. SÁMI ÁLBMOTBEAIVI ALMMOLAŠ LEAVGABEAIVIN NORGGAS	6
5. SÁMI LEAVGGA GEAVAHEAPMI STÁHTA VISTTIIN	7
5.1 <i>Álggaheapmi</i>	7
5.2 <i>Prisihpalaš ja stáhtarievttálaš mearkkašumit</i>	7
5.3 <i>Jus guovvamánu 6. beaivi šaddá almmolaš leavgabeaivin, sáhttit go ieža eaktodáhtolaččat mearridit geavahit sihke Norgga stáhtaleavvga ja sámi leavvga?</i>	7
5.4 <i>Jus guovvamánu 6. beaivi šaddá almmolaš leavgabeaivin, sáhttit go válljet geavahit Norgga leavvga dahje sámi leavvga?</i>	8
6. SÁMI ÁLBMOTBEAIVVI ČALMMUSTAHTTINVIERUT RÁDDEHUSKVARTÁLAS	8
6.1 <i>Levgen sámi leavvgain ráddehuskvartálas sámi álbmotbeaivvi</i>	8
6.2 <i>Earalágan čalmmustahttin go levgen ráddehuskvartálas</i>	9
7. RIIKKAIDGASKASAŠ BEALLI	9
8. LOAHPPAÁRVVOŠTALLAMAT JA RÁVVAGAT	10
8.1 <i>Bargojoavkku loahppaárvvoštallamat</i>	10
8.2 <i>Rávvagat</i>	11
8.3 <i>Ekonomalaš ja hálddahuslaš váikkuhusat</i>	12

Mildosat:

Sámedikki [mearrádu 43/01 Sámi leavvga geavaheapmi](#)

Sámeráddi [sámi leavvga](#) ja [sámi leavgabeivviid](#) birra

1. BARGOJOAVKU JA BARGOMEARRÁDUŠ

Sámi álbmotbeaivvi čalmmustahtte 2003 ráđđehuskvartálas geasidettiin sámi leavgga Norgga leavgga báldii. Maiddái Stuorradikki olggobealde lággejedje sámi leavggain. Dán beaivvi čalmmustahttima politihkalaš ja almmolaš beroštupmi lea lassánan mearkkašahtti láhkai mañimuš jagiid.

Ráđđehus lea Sd.dieđ. nr. 33 (2001-2002) ja Od.prp. nr. 34 (2002-2003) dieđihan ahte áigot árvvoštallat galget go ásahtit guovvamánu 6. beaivvi, sámi álbmotbeaivvi, almmolaš leavgabeaivin Norggas. Danne nammadii ge ráđđehus čakčamánu 11. beaivvi 2003 departemeantaidgaskasaš bargojoavkku mas lei čuovvovaš bargomearráduš:

”Bargojoavku berre árvvoštallat

- 1. gažaldaga galgá go ásahtit guovvamánu 6. beaivvi almmolaš leavgabeaivin – mii mielddisbuvttášii ahte ferte levget Norgga leavggain stáhta visttiin,*
- 2. mo de vejolaččat galggašii geavahit sámi leavgga stáhta visttiin, ja*
- 3. mo galgá čalmmustahttit sámi álbmotbeaivvi ráđđehuskvartálas, mii maiddái berrešii mielddisbuktit vejolaš njuolggadusaid dasa mo ráđđehus galgá ovddastuvvot vejolaš čalmmustahttimiin ja doaluin sámi álbmotbeaivvi.*

Gažaldaga ferte árvvoštallat daid áigumušaid ja sávaldagaid vuodul mat čuvvot ráđđehusa sámpolitiikalaš áššebáhpáriin ja das mo Stuorradiggi dáid meannuda, muhto maiddái dan ovdáneamija daid vásáhusaid vuodul, mat leat leamaš mañimuš jagiid guovvamánu 6. beaivvi čalmmustahttimis. Dákkár ásaheami vejolaš váikkhusaid ja dávistemiid ferte čielggadit, sihke oppalaččat ja eará servodatjoavkkuid ektui.

Jus áigu ásahtit guovvamánu 6. beaivvi almmolaš leavgabeaivin, de ferte rievdadit stáhtaleavgga ha gávpeleavgga geavaheapmái guoski láhkaásahusa. Bargojoavku ferte maiddái árvvoštallat vejolaš evttohusaid ekonomalaš ja hálddahaslaš váikkhusaid.

Sámi álbmotbeaivvi čalmmustahttet buot njealje riikkas main sámit ássat. Čuolbmačilgehusain mat gusket sámi álbmotbeaivái, lea maiddái riikkaidgaskasaš olli. Ášši meannudedje Sámi gažaldagaid Davviriikkaid ámmátolbmoorgánas njukčamánuš dán jagi. Dán čoahkkima loahppajurdda lei ahte golmma riikka sáttatgottit galget geahččalit gávdnat oktasáš evttohusaid ja čovdosiid. Dát ferte leat bargojoavkku árvvoštallamiid ja evttohusaid vuodđu.”

Bargojoavkku lahtut leat leamaš vuosttaškonsuleanta Kristin Ryan Justisdepartemeanttas, vuosttaškonsuleanta Nancy V. Olsen ja ossodatdirektora Ninni Kate Rognli Gielda- ja guovluddepartemeanttas ja ráđdeaddi Svenn Bjerkem, ráđdeaddi Ylva Bie ja ossodatdirektora Thomas Hauff Olgoriikadepartemeanttas. Gielda- ja guovluddepartemeantta ovddasvástáduš lea leamaš jođihit barggu ja doaibmat čállingoddin.

2. BARGU DÁSSÁŽII – DUOGÁŠ

Sámi leavga dohkkehuvvui 13. Sámekonferánsas Åres borgemánu 15. beivvi 1986. Dáiddár Astrid Båhl lea leavvga sárgon. Váldomotiivva son lea váldán goavdásis ja lullisámi Anders Fjellnera (1795-1876) divttas ”Beivvi bártnit”. Fjellner govvida sámiid beaivváža bárdnin ja nieidan. Leavvga gierddut ovddastit beaivváža (ruoksat) ja mánu (alit). Leavvga leat ivnnit ruoksat, ruoná, fiskat ja alit (oza eanet dárkilis dieđuid [sámi leavvga birra](#)).

Sámi leavga lea sámiid rájáid rastá ovttahtti symbola ja dan geavahit Norgga, Ruota ja Suoma sámedikkat, fylkkagielddat, gielddat, organisašuvnnat, muhtun stáhta ášahusat ja priváhta geavaheaddjit. Leavvga geavahit almmolaš riikkalaš leavgabeivviid, [sámi leavgabeivviid](#) ja allaáigásaš oktavuodain.

Sámiráđđi mearridii ahte juohke riikka leavganjuolggadusat galge mearridit sámi leavvga geavaheami. Norggas ráhkadii Olgoriikadepartemeanta sámi leavvga ja eará leavvgaid gaskasaš vuorroortnega várás gaskaboddosaš njuolggadusaid.

Erenoamážit guovvamánu 6. beivvi ektui, mii lea sámi álbmotbeaivi, leat ohcalan sámi leavvga geavaheami lagat njuolggadusaid. Danne nammadii Gielda- ja guovludpartemeanta bargojoavkku mas ledje Sámedikki, Olgoriikadepartemeantta ja Gielda- ja guovludpartemeantta ovddasteaddjit. Joavku geigii suoidnemánu 2001 raportta ” Sámi leavvga geavaheapmi” mas evttohiinjuolggadusaid mo sámi leavvga galggašii geavahit. Raporta sáddejuvvui gulaskuddančujuhussii, ja 27 gulaskuddanvástideaddjis ii oktage cealkán maidege sámi leavvga geavaheapmái guoski evttohuvvon njuolggadusaid vuostá.

Raportta gulaskuddama oktavuodas mearridii Sámediggi njuolggadusaid sámi leavvga geavaheami várás ([áššis 43/01](#)).

Sd.dieđ. nr. 33 (2001-2002) dovddahuvvui ahte ráđdehus gulaskuddancealkámušaid vuodul árvoštallá rievdadit lága levgema birra gielddaid almmolaš visttiin, ja evttohusa ášahit guovvamánu 6. beivvi almmolaš leavgabeaivin.

Od.prp. nr. 34 (2002-2003) Sámilága rievdadusaid birra ea.ea. ovddidii ráđdehus evttohusa ášahit njuolggadusaid sámi leavvga geavaheami birra Norgga láchkii Sturradiggi guorrasii evttohussii meannudettiinis ášši cuoŋománu 2003. Árvalus.O. nr. 59 (2002-2003) Gielddalávdegotti eanetlohku čujuha mearkkašumiide Árvalus.S. nr. 33 (2001-2002) Sámepolitihka birra, mas lávdegotti eanetlohku, buohkat earret Ovddádusbellodaga áirasat, ledje mieđdasat ráđdehusa dieđihan láchkarievdadeapmái sámi leavvga geavaheami birra almmolaš visttiin – dannego dál eai leatnjuolggadusat sámi leavvga geavaheami birra, earret Olgoriikadepartemeantta gaskaboddosaš njuolggadusat sámi leavvga ja eará leavvgaid gaskasaš vuorroortnega birra. Lávdegoddi oaivvildii maiddái ahte lea dárbu dárkilet mearrádusaid addit sámi leavvga geavaheami birra. Danne miehtá eanetlohku Ráđdehusa láchkarievdadanevttohussii čujuhettiin ahte láchkarievdadus lea ráhkaduvvon dan evttohusa vuodul, maid Gielda- ja guovludpartemeantta vuodđudan bargojoavku evttohii ja mii sáddejuvvui viiddis gulaskuddamii ee. Sámediggái, gielddaide, fylkkagielddaide ja sámi organisašuvnnaide. Eanetlohku dadjá maiddái ahte láchkarievdadanevttohus ii dagat erenoamáš dahje lassi goluid, ii ge gáibádusaid ja geatnegahttimiid gielddaide ja fylkkagielddaide.

Láhkamearrádus sistisdoallá vuosttažettiin suoidnemánu 29. beaivvi 1933 nr. 2 lága rievdadusa gielddaid almmolaš visttiid levgema birra nu ahte sámi leavga maiddá máinnašuvvo: ”Gielddaid almmolaš visttiin ja opmodagain dahje visttiin ja opmodagain maid gieldda ásašusat eanemusat geavahit, galgá geavahuvvot dušše dat leavga (mas ii leat split dahje tunge) mii lea máinnašuvvon juovlamánu 10. beaivvi mannosáš lága 1. §:s, *sámi leavga* dahje Gonagasa dohkkehan gávpot-, gieldda- dahje fylkkaleavga.” Viidáseappot addo Sámediggái sámelága ođđa §§ 1-6 *Sámi leavga* vuodul váldi mearridit láhkaásahusaid leavgga geavaheami birra: ”Sámi leavga lea leavga maid 13. sámkonferánsa dohkkehi borgemánu 15. beaivvi 1986. Sámediggi sáhtá láhkaásahusain addit dárkilet mearrádusaid sámi leavgga geavaheami birra.” Dán mearrádusa veagal lea Sámediggi ožžon válldi juohkit dieđuid leavgga birra seammás go sámi leavga lea mearriduvvon lága hámis. Sámediggi ii sáhte geange geatnegahttit sámi leavgga geavahit.

Sámediggi áigu mearridit láhkaásahusaid sámi leavgga geavaheami birra 2004 vuosttaš jahkebealis, dábálaš gulaskuddama maŋgil.

3. SÁMI LEAVGGA DÁLÁ GEAVAHEAPMI JA SÁMI ÁLBMOTBEAIVVI ČALMMUSTAHTTIN

Maŋná go láhka gielddaid almmolaš visttiid levgema birra lea rievdaduvvon, sáhttet gielddat geavahit sámi leavgga. Gielddat ja fylkkagielddat mearridit ieža háliidit go geavahit sámi leavgga, ja man mearis. Raportta ”Sámi leavgga geavaheapmi” ráhkadeami olis dáhtto dihto gielddain dieđuid sámi leavgga geavaheami birra. Dieđuid dáhtto ođđajagemánus 2000. Dieđuid bivde Sámi ovddidanfoandda¹ doaibmaguovllu eanaš gielddain, ja vel muhtun lullisámi gielddain ja muhtun gávpotgielddain – oktiibuot 23 gielddas. Sámegeala hálddašanguovllu buot guđa gielddas leat iežaset njuolggadusat ja vierut sámi leavgga geavahit. Eanaš gielddain mat jerrojedje, maiddá hálddašanguovllu olggobealde, leat jo vierut levget sámi leavggain guovvamánu 6. beaivvi. Divttasvuona suohkan Nordlánddas levge buot leavgabeivviid. Gáivuona suohkan Romssas lea mearridan levget sámi leavggain njealji sámi leavgabeaivvi, ja vel dan beaivvi go lea sámediggeválgga ja go Sámediggi ásašuvvo juohke njealját jagi. Dákkár praktihkalaš váttisvuodát go leavgastákkuid vátnivuohta deattastit erenoamážit unna gielddažat. Maŋgga gielddas ii leat vejolašvuohta levget guvttiin dahje eanet leavggaiguin oktanaga.

¹ Sámi ovddidanfoandda doaibmaguovlu lea: Finnmárkkus: a) Unjárgga gielda b) Deanu gielda, Nuorttat Nuorevuotna ja Uhcavuotna Gámgaviikka gielddas. c) Kárášjoga gielda d) Guovdageainnu suohkan e) Porsáŋgu gielda. Vuotkevuotna, Muotki, Muorralvuotna, Gádde-Iččát Muosáid gielddas, Dáigevuona skuvlabiire, Siskkit Lágesvuotna Sáltesavjjus - Beahkkirvuona sisa ja vuotnaráigge Davvesiidda gielddas f) Fálesnuori suohkan ja ovdeš Dálbmeluovtta suohkan earret ieš čoahkkebáiki Dálbmeluokta Áltta suohkanis. Romssas: g) Návuona suohkan, Gáivuona suohkan ja Omasvuona suohkan h) Moskaluovtta, Leaibediervvá, Várpenjárgga ja Guohcavuomi skuvlabiirret Moskavuonas Romssa suohkanis. Sámi álbmot Sáččas ja loahppaoassi Leangaviikka suohkanis i) Runggu vuodđobiire Loabága suohkanis ja Vadnjajávri, Vuopmegeaži, Vuomi, Sáttiidvuomi, Láberja ja Sáltejávri biirret Skániid suohkanis. Gilit Ølči, Skáidi, Dalsletta, Skikta ja Gálavuopmi Rivttáid suohkanis. Nordlánddas: j) Evenášmárkkku biire ja Duorga Evenášši suohkanis, ja válgabiirret Veahčču ja Áravuopmi (oktan Luotnegobiin) Narviikka suohkanis k) Rutnavuotna ja guovllut Oarjevuonas ja Ájluovttas Divttasvuona gielddas. l) Sámi álbmot lullisámeguovllus

Gulaskuddanvuorus ”Sámi leavvga geavaheami”-raportta maŋŋá 2001 čavčča dadjet muhtun gielddat ahte leat mearridan dahje áigot mearridit njuolggadusaid sámi leavvga geavaheami birra. Ovdamearkka dihtii lea Bearddu suohkan Romssas mearridan levget sihke Norgga ja sámi leavvggain sihke miessemánu 17. beaivvi ja guovvamánu 6. beaivvi. Mánŋa gieldda dovddahit ahte háliidit čielgaset njuolggadusaid sámi leavvga geavaheami hárrái. Muhtun gielddat, ovdamearkka dihtii Røros gieldda Lulli-Trøndelágas, leat hákan leavvga, muhto eai leat dan geavahan ovdalگو čielgaset njuolggadusat bohtet.

Romssa fylkkas levgejit sámi leavvggain buot fylkkagieldda leavgstákkuin guovvamánu 6. beaivvi rájes 2002. Fylkka huksenhoavddas lea ovddasvástádus dán čuovvolit. Fylkkaráđdealmmai lea reivvestis fylkkagieldda ásahusaide, joatkka-skuvllaide ja bítneklínihaide ávžžuhan čalmmustahttit sámi álbmotbeaivvi (reivves veaiváduvvon ođđajagemánu 16. beaivvi 2003). Fylkkaráđdealmmai atná lunddolažžan sámpolítihkalaš ovdáneami geažil ja fylkkagieldda iežas ángiruššama geažil sámi gažaldagaid hárrái, ahte sámi álbmotbeaivvi čalmmustahttojuvvo aktiivvalaččat Romssa fylkkagielddas. Fylkkaráđdealmmai atná vejolažžan ahte juohke jagisáhtášii lágíduvvot ”fylkkagielddalaš válđočalmmustahttin”, báikkálaš čalmmustahttimiid sierranas bargosajiid lassín. 2003, levgeama lassín, lágíduvvojedje doalut bargiide Fylkkaviesu kantiinnas – mii guossohii sámi borramuša dán beaivvi – mas fylkkasátnejodíheaddji doalai sártni ja mas ledje kulturoasit ja čájáhus. Muđuid lea fylkkaráđdealmmai dovddahan ahte lea lunddolaš ahte fylkkagieldda bargit ožžot virgelobi bálkkáin ohcama vuodul vai besset eará čalmmustahttimiid čuovvut jus eai leat čalmmustahttimat bargosajis. Dannego guovvamánu 6. beaivvi lea sámi álbmotbeaivvi, ja ahte mánggas háliidit ávvudit beaivvi, leat fylkkagieldda eiseválddit ávžžuhan garvit bidjamis čoahkkimiid, konferánssaid jna. Dán beaivái 2004 rájes.

Finnmárkku fylka levge golmmain leavvggain fylkkaviesu olggobealde Čáhcesullos go lea fylkkadiggi. Norgga leavga gesso bajimusas ja sámi leavga ja fylkkagieldda iežas leavga gessojit vuollelis. Fylkkagieldda oaivvilda ahte sámi leavvga geavaheapmi lea sámi álbmogii dehálaš symbolaášši. Finnmárkku fylkkagieldda dadjá viidáseappot áššeovddideamis ahte ”*mii guoská gažaldahkii galggašii go sámi álbmotbeaivvi šaddat almmolaš leavgabeaivvin Norggas, de lea dát váttis gažaldat. Buohkat geat háliidit, sáhttet levget dán beaivvi. Geatnegahttin ii dáidde olus váikkuhit álggus. Nuppe dáfus čuvgešii olbmuid sámiid birra ja attášii sámiide stáhtusa álgoálbmogin jus sámi álbmotbeaivvi livččii almmolaš leavgabeivviid listtus. Guhkit áigái váikkuhivččii dát dasa ahte sámi leavvga geavaheapmi lassánivččii ja viidánivččii ođđa geavahanvuohkin. Diehtujuohkin sámi leavvga birra ja sámi leavgabeivviid birra lea dehálaš ja galggašii leat sihke Sámedikki ja guovddáseiseválddiid ovddasvástádus.*”

Sámi álbmotbeaivvi 2003 lágíidii Oslo gieldda leavgageassima mas Oslo sátnejodíheaddji ja oslosámiid ovddasteaddjit dolle sártniid, ja guossohedje iditborramuša bovdejuvvon gussiide, ee. Sámediggepresidentii ja Gieldda- ja guovludepartemeantta polítihkkáriidda. Levgejuvvui guvttiin sámi leavvggain Ráđdeviesu šiljus. Stuorradiggi čalmmustahttii beaivvi levgedettiin guvttiin sámi leavvggain. Ráđdehus čalmmustahttii sámi álbmotbeaivvi vuosttaš gearde 2003 levgedettiin sihke sámi ja Norgga leavvggain ráđdehuskvartálas.

Gieldda- ja guovludepartemeantta lea dušše buriid gullan das mo sámi álbmotbeaivvi čalmmusteapmi almmolaččat čadahuvvui 2003. Rámiideaddjiid gaskkas dovddahii

Sámediggi ahte lea duhtavaš čalmmustemiin Oslos ja deattastii ee.ahte čalmmusteamis lea symbolabeaktu ja veahkeha sámi kultuvrra gudnejahtit ja oidnosii buktit.

4. SÁMI ÁLBMOTBEAIVI ALMMOLAŠ LEAVGABEAIVIN NORGGAS

Go leimmet bargamin raporttain ” Sámi leavgga geavaheapmi” Sámediggi evttohii ásahit guovvamánu 6. beaivi almmolaš leavgabeaivin Norggas. Go beaivi dahkkojuvvo almmolaš leavgabeaivin sisttisdoallá ahte galgá levget Norgga leavggain stáhta visttiin dan beaivvi.

Jus guovvamánu 6. beaivi galggaš šaddat almmolaš leavgabeaivin, de ferte šaddat gáibáduš, dat mearkkaša ahte beaivemeari ferte čállit *Leavgaláhkaásahussii*. Odne lea Leavgaláhkaásahusa § 4, 3. lađas mii rahpá dan vejolašvuoda ahte oazžu stáhta-leavggain levget maiddái ”*eará allaáiggálaš ja ávvodilálašvuodain riikkas*”.

Dain gulaskuddaneiseválddiin maŋŋá bajábealde máinnašuvvon raportta mat sáddejedsje cealkámuša geat celke sámi álbmotbeaivvi ásaheami birra almmolaš leavgabeaivin, dorjo bealleveadi dákkár evttohusa. Mánga gulaskuddaneiseválddi deattuhedje man mávssolaš almmolaš levgen sámi álbmotbeaivvi livččii sámiide lihkuheapmin ja gudnejahttimin iežaset gielddas dahje fylkkagielddas. Dasa lassin čujuhuvvo ahte almmolaš levgen bajidivččii sámiid árvodási álgoálbmogin. Dat gulaskuddancealkámušat mat lea evttohusa vuostá ásahit guovvamánu 6. beaivvi almmolaš leavgabeaivin, oaivvildit ahte gielddat ja fylkkagielddat ieža galget beassat mearridit levgejit go guovvamánu 6. beaivvi ja leat ovttaoaivilis departemeantaid ovddasteaddjiiguin geat ”*oaivvildit ahte dákkár evttohusa ii berre vel ovddidit, ja čujuhit baicce Leavganjuolggadusaid § 4, 3. lađđasii, mii rahpá vejolašvuoda levget stáhtaleavggain eará ge allaáigásaš ja ávvodilálašvuodain riikkas*”.

Dannego lea sávaldat čalmmustahttit ahte stáhta dohkkeha sámi kultuvrra, giela ja identitehta ovttadássásazžan (vrd. *Vuodđolága § 110 a* ja vel *Sd.died. nr. 33 (2001-2002)*), de orru almmolaš levgen Norgga leavggain guovvamánu 6. beaivvi leamen okta vejolašvuolta, sihke sámi álbmotbeaivvi ávvudeapmin, muhto maiddái geavatlaš čoavddusin dálá njuolggadusaid ektui. Dat mearkkaša ahte Norgga stáhtaleavga gessojuvvo stáhtii gulli visttiin, ja erenoamážit ráđdehusa visttiin.

Dalle lassánit Norgga almmolaš leavgabeivviid lohku. Daid lohku lea dál jo allat, ja bargojoavkku vuodđooaivil lea ahte berrešii leat várrugas lasiheames dálá logu ii ge seammás suokkardallat lea go vejolaš dán buhttet dainna lágiin ahte sihkku muhtun eará almmolaš leavgabeaivvi.

Olgoriikadepartemeanta lea leavgaáššiid fágadepartemeanta ja dat sáhtášii vaikko ovddidit gonagaslaš resolušuvnna mas mearridivččii ahte guovvamánu 6. beaivi, sámi álbmotbeaivi, dohkkehivččii Norgga almmolaš allaáiggálaš beaivin.

Daid láhkaásahusaid vuodul mat gusket stáhtaleavgga ja gávpeleavgga geavaheapmái (leavganjuolggadusaide) lea levgen geatnegahtton dušše stáhta almmolaš opmodagain almmolaš leavgabeivviid. Vaikko leavganjuolggadusat eai geatnegahte gielddaid ja fylkkagielddaid almmolaš leavgabeivviid, de lea dábálaš ahte gielddat ja fylkkagielddat čuvvot leavganjuolggadusaid ja levgejit gielddaid ja fylkkagielddaid visttiin ja ásaheamin buot almmolaš leavgabeivviid. Dán vuodul ii mearkkaš almmolaš levgen guovvamánu 6.beaivvi ahte gielddain lea geatnagasvuolta levget sámi

álbmotbreivvi, muhto lea eambo garra ávžžuhus ahte čuvvot stáhta levgema ovdamearkan ja levgejit gieldda visttiin sámi álbmotbeivvi.

5. SÁMI LEAVGGA GEAVAHEAPMI STÁHTA VISTTIIN

5.1 Álggaheapmi

Levgen Norggas lea ásahallon juovlamánu 10. beivvi 1898 mannosáš lágas dasa gulli láhkaásahusas ja njuolggadusčoahkis. Leavgaláhkaásahusa mielde galgá levget Norgga stáhtaleavggain stáhta almmolaš visttiin Norgga almmolaš leavgabeivviid. Dálá njuolggadusat nappo eai daja maidege sámi leavgga geavaheami birra stáhta visttiin almmolaš leavgabeivviid.

Sámediggi lea ”Sámi leavgga geavaheapmi”-raportta gulaskuddancealkámušastis dorjon ahte sámi álbmotbeivvi šaddá almmolaš leavgabeaivi, ja dadjá dan oktavuodas ahte ”*sámi leavgga sáhtta geavahit oktanaga Norgga leavggain, dahje jo okto*” (mearrádus 43/01). Sámediggi láve almmolaš leavgabeivviid levget sihke Norgga ja sámi leavggain. Maiddá Sámi allaskuvla levge dán láchkai.

5.2 Prisihpalaš ja stáhtarievtálaš mearkkašumit

Sámi leavga lea Norgga, Ruota, Suoma ja Ruošša sámiid oktasaš leavga, ja lea ge dainna lágiin sámi álbmoga oktasaš symbola. Dan rájes go Sámekonferánsa Åres dohkkehii leavgga, de leat sámedikkit Norggas, Ruotas ja Suomas ja sámeorganisašuvnnat Ruošša bealde dan geavahan. Sámi leavga ovddasta stuorát ovttaga (sámi álbmoga) ii ge dušše sámejoavkkuid Norggas. Nu dan ferte áddet ”riikkaidrastá-sažžan”.

Deattastuvvo ahte sámi leavgga vejholaš geavaheapmi stáhta visttiin Norggas galgá dáhpáhuvvat daid rájaid siskkobealde ahte ii bohciit gažaldat Vuodđolága § 1 (*”Norgga Gonagasriika lea...juohkemeahtun*”) ja § 111 (*”Norgga Leavgga Hámi ja Ivnni learrida Láhka*”), mat eaktudit ahte lea dušše okta leavga. Ii galgga addot dakkár govva omd. Lea iešguđetlágan konstitušuvnnalaš diládat sierranas eanaviidodagain dahje ahte Norgga álbmotjoavku ii leat heivvolaš láchkai ovddastuvvon Norgga leavggain.

Levgen sámi leavggain nappo ii galgga bohciidahttit eahpádusa guđemuš leavga dat álbmotrievtálaččat ja stáhtarievtálaččat ovddasta gonagasriikka Norgga. Dát caggá levgema sámi leavggain Norgga olgoriikastašuvnnain, gos dán livččii álki boastut áddet. Viidáseappot dát caggá sámi leavgga geavaheami almmolaš dovdomearkan ee. Norgga skiippain.

5.3 Jus guovvamánu 6. beaivi šaddá almmolaš leavgabeaivin, sáhttit go ieža eaktodáhtolaččat mearridit geavahit sihke Norgga stáhtaleavgga ja sámi leavgga?

Odne lea jo rikkis leavgaárbevierru dan láchkai ahte gielddalaš ja fylkkagielddalaš leavggat dávjá geavahuvvojit oktanaga Norgga leavggain, main dat mañimuš adno gudnibus. Viidáseappot ii mihkkege gielddes sámi leavgga geavaheami stáhta visttiin dahje daid olggobealde. Eaktodáhtolaš dásis ii oro miige hehttemin sihke Norgga ja sámi leavgga geavaheami go dat orru leamen lunddolaš. Muhto dát dáhpáhuvvá gustojeaddji njuolggadusaid ja leavgavieru vuodul.

5.4 Jus guovvamánu 6. beaivi šaddá almmolaš leavgabeaivin, sáhttit go válljet geavahit Norgga leavvga dahje sámi leavvga?

Lea árvideamis ahte erenoamážit sámi ásašusat (nugo Sámediggi, Sámi allaskuvla ja Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuođaguovddáš) hálidivčče levget dušše sámi leavvgain sámi álbmotbeaivvi. Dál ii miige dan cagga. Leavgaláhka ja leavgaláhkaásahus gusket dušše Norgga gávpelevgii/stáhtalevgii. Dat mearkkaša ahte jus guovvamánu 6. beaivvi dahket almmolaš leavgabeaivin gonagaslaš resolušuvnnain, dát mielddisbuvttášii geatnegasvuođa levget Norgga leavvgain stáhta visttiin. Dán oktavuodas čujuhuvvo árvoštallamiidda prinsihpalaš ja stáhtarievttálaš mearkkašumiid čuoggá vuolde bajábealde. Almmolaš leavgabeaivi mielddisbuvttášii dušše geatnegasvuođa geavahit Norgga gávpeleavvga/stáhtaleavvga, iige sámi leavvga. Jus sámi álbmotbeaivi šaddá almmolaš leavgabeaivin, de ii beasa levget dušše sámi leavvgain.

6. SÁMI ÁLBMOTBEAIVVI ČALMMUSTAHTTINVIERUT RÁDDEHUSKVARTÁLAS

6.1 Levgen sámi leavvgain ráddehuskvartálas sámi álbmotbeaivvi

Dássázii ii leat leamaš miige dagalduvvan vieruid čalmmustahttit sámi álbmotbeaivvi ráddehuskvartálas. Ráddehus čalmmustahttii vuosttaš geardde sámi álbmotbeaivvi 2003 go levgii sihke sámi ja Norgga leavvgain ráddehuskvartálas.

Levgema joatkin guovvamánu 6. beaivvi ráddehuskvartálas ovdalgo dát vejolaččat geatnegahttejuvvo almmolaš leavgabeaivin, ii leat Leavgaláhkaásahusa § 4, 3. lađđasa vuostá mii stipulere ahte maiddái levgejuvvo Norgga stáhtaleavvgain *”eará allaáiggálaš ja ávvodilálašvuođain riikkas”*. Leavgaláhka mii lea láhkaásahusa vuoddu, máinnaša aivve ovttá leavvga – Norgga leavvga.

Mii guoská levgemii sámi leavvgain Norgga leavvga lassín, ii daddkjo miige lágain ja njuolggadusain. Ii leat mihkkege mii caggá levgema sihke Norgga leavvgain ja sámi leavvgain ráddehuskvartálas guovvamánu 6. beaivvi, vrd. Čuoggá 5.1. Prinsihpalaččat galgá sámi leavga sadji lea vuolit go Norgga leavvga sadji. Levgen Norgga ja sámi leavvgain ráddehuskvartálas guovvamánu 6. beaivvi sáhttet joatkit lága dahje láhkaásahusa rievdadeami haga.

Olgoriikadepartemeanttas, fágadepartemeantan, ii leat dál láhka- dahje láhkaásahusvuoduid geatnegahttit levgema eará stáhta ásašusain, etáhtain ja visttiin. Muhto lea jáhkkimis ahte leavvga geavaheapmi sáhtta geatnegahttot dábálaš instuksuvdnaválldiin. Dat mearkkaša ahte bajitvállddálaččat sáhttet addit lagat njuolggadusaid vejolaš leavgageavaheami birra, jus geavaheapmi lea gustojeaddji lágalaš rájaid siskkobeaalde.

Norgga stáhtaleavvga levgemiin ráddehuskvartálas stáhtaeiseválddit gelbbolaččat čalmmustahttet sámi álbmotbeaivvi guovvamánu 6. beaivvi. Dát dávista ráddehusa sámpolitiikhkalaš sávaldagaid. Mii guoská čalmmustahttima levgenoassái 2003 čalmmustahttimis gessui Norgga stáhtaleavvga nugo dábálaččat stuorra leavgastággui mii čuožžu okto ráddehusvistti (H-blohka) váldoussa ovdabealde Akersgáhtas Sámi leavvga lei gesson eará Norgga leavvga báldii olgešbeallái H-blohka boagáldaga gurii. Dan vuodul mii bajabealde lea namahuvvon, ii miige oro caggamin sullasaš čalmmustahttima boahte jagi ge. Bargojoavku mearkkašii ahte sámi leavvga ii lean

doarváid oidnosis. Danne berre jurddašit dahkat sámi leavvga oidnoseabbun guovvamánu 6. beaivvi čalmmustahtidettiin.

6.2 Earalágan čalmmustahttin go levgen ráđdehuskvartálas

Giella- ja guovludepartemeantta Sáme- ja minoritehtapolitiikkaš ossodat lea manimus guokte jagi bovden eará departemeantaid bargiid geaiguin ovttas barget, llenšii ja nu čalmmustahttit sámi álbmotbeaivvi. Departemeantta sámi áššiid stáhtačáli lea doallan beaivvi sártni. Giella- ja guovludepartemeantta árvvoštallá viiddidit čalmmustahttima, ja dan oktavuodas áigot ee. Ávžžuhit kantiinna guossohit sámi borramušaid guovvamánu 6. beaivvi. Giella- ja guovludepartemeantta oavvilda ahte dát lea vuogas ja rivttes dilálašvuohta čalmmustahttit sámi kultuvrra departemeantta bargiide.

Mii guoská ráđdehusovddasteaddjiid oassálastimii sámi álbmotbeaivvi čalmmustahttimis, čujuhuvvo virru miessemánu 17. beaivvi ávvudeami oktavuodas: Eai leat biddjon mahkkige láidestusaid miessemánu 17. beaivvi oassálastimii čalmmustahttimiin dannego dán beaivvi atnet priváhta ávvudanbeaivin. Stáhtaráđit ja stáhtaministtar válljejit ieža guđemuš čalmmustahttimiin sii háliidit leat mielde. Lunddolaš lea ahte čuovvut seamma vieru sámi álbmotbeaivvi ávvudettiin ge.

7. RIIKKAIDGASKASAŠ BEALLI

Čoahkkimisttis njukčamánu 2003 Davviriikkaid sámeáššiid ámmátolbmorgána² sámi leavvga geavaheami ja sámi álbmotbeaivvi almmolaš leavgabeaivin. Dán čoahkkima loahppajurdda lei ahte golmma riikka sáttagottit geahččalit gávdnat oktasaš rávvagiid ja čovdosiid maid ministarat ja sámediggepresideanttat sáhttet guorrasit. Čuolbmačilgehus guoská Ruošša eiseválddiide ge.

Ámmátolbmoorgána digáštalai ášši ođđasit fas čoahkkimisttis golggotmánus 2003. Dán čoahkkimis bohte dan loahppajurdagii ahte sámi álbmotbeaivi ja sámi leavvga leat dehálaččat sámi álbmoga čalmmustahttimis servodagas. Ámmátorgánalea rávven ahte ášši ovddiduvvo sámeministariid ja sámediggepresideanttaid oktasaš davviriikkalaš čoahkkimii skábmamánu 12. beaivvi 2003.

Ruotas lea ráđdehusas váldi mearridit almmolaš leavgabeivviid. Muhto ii leat miige lágaid mii geatnegahtta gielddalaš/stáhtalaš ášahusaid levget almmolaš leavgabeivviid. Mii guoská juridihkalaš gelbbolašvuhtii mearridit leavvga árvodási, ferte iskat lea go dat Riikabeivviin vai ráđdehusas.

² Ruota, Suoma ja Norgga eiseválddit leat ovttas bargan sámi gažaldagaiguin dan rájes go Davviriikkaid ovttasbargoorgána sáme- ja boazodoalloáššiid várás ášahuvvui Gonagaslaš resolusuvnnain 1964. Ovttasbargoorgána sádjái ášahuvvui 2001 Davviriikkaid sámeáššiid ámmátolbmoorgána mas lea sámedikkiid ovddasteaddjit ge.2000:s álggahuvvui bstevaš ovttasbargu gaskal sámediggepresideanttaid ja ministariid geain lea ovddasvástádus sámi áššiin Suomas, Ruotas ja Norggas. Ministarat ja sámediggepresideanttat čoahkkimastet jeavddalaččat čuvget, digaštallat ja meannudit sámi áššiid mat leat oktasaččat ja mat buohkaid beroštahttet. Ođđa davviriikkaid ovttasbargu ulbmil lea nannet ja ovddidit sámi giela, kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima. 2003:s lea Norgga ovddasvástádus fuolahit čállingoddedoaimmaid. Giella- ja guovludepartemeantta lea ovddasvástideaddji departemeantta Norggas.

Suomas guoská leavgaláhka dušše Suoma levгии. Eai leat mearráduusat eará leavggaid hárrái. Sámi leavgga gesset dál sámi ássanguovllu. Eai leat leamaš váttisvuodat ja digaštallamat sámi leavgga geassima birra.

Suoma eiseválddit dieđihit čuovvovačča: “*Suomas juhket leavgabeivviid almmolaš ja dábálaš leavgabeivin. Priváhta olbmot, searvvit ja fitnodagat sáhttet maiddá leveget eará beivviid ge go almmolaš ja dábálaš leavgabeivviid. Levgeimiin sáhttet dovddahit ávvudeami, gudnejahttima ja morraša ge.*

Almmolaš leavgabeivvit³ leat mearriduvvon njuolggadusain Suoma leavgga geavaheami birra. Leat guhitta almmolaš leavgabeivvi jagis. Almmolaš leavgabeivviid galget departemeanttat (eiseválddit) ja ásašusat levget. Leat logi dábálaš leavgabeivvi⁴ jagis. Gullá buori levgenkultuvrii levget Suoma leavggain mearriduvvon leavgabeivviid seamma láhkai go almmolaš leavgabeivviid ja maiddá eiseválddit ja ásašusat levgejit.

Min levgenkultuvrii gullá ahte buohkat, eiseválddit ja ásašusat, priváhta olbmot, searvvit ja fitnodagat levgejit almmolaš ja dábálaš leavgabeivviid. Eiseválddit ja ásašusat sáhttet levget sámi leavggain sámi iežaset leavgabeivviid.”

8. LOAHPPAÁRVVOŠTALLAMAT JA RÁVVAGAT

8.1 Bargujoavkku loahppaárvoštallamat

Ráđdehusas lea áigumuš čalmmustahttit sámi kultuvrra almmolaš sajiin, maiddá dain guovlluin mat eai gula árbevirolaš sámi guovddášguvlui, vrd. Sd.dieđ. nr. 33 (2001-2002). Levgen – Norgga leavggain ja/dahje sámi leavggain – sámi álbmotbeivvi lea dákkár čalmmustahttin. Jus geahččá áššiid ovddeš áiggiid dáruidahhtinpolitihka ja posiitiiva riekteovdáneami sámiid hárrái manjumuš logijagiid ektui, de lea levgen sámi álbmotbeivvi dan symbolan, ahte stáhta dohkkeha sámi álbmoga kultuvrra, historjjá ja identitehta ovttárvvosážžan Norgga kultuvrrain, historjjáin ja identitehtain.

Norga lea Vuodđolága § 110 a:in geatnegahtán iežas lámhit diliid nu ahte sámi álbmotjoavku Norggas sáhtta biduhit ja ovddidit gielas, kultuvrras ja servodat-ealimmis. Maiddá sámelágain, oahpahušlágain, boazodoallolágain ja kulturmuitalágain ja vel riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid vuolláičállimiin lea Norga váldán badjelasas geatnegasvuodaid sámiid hárrái. Guovddášeiseválddit ovttas Sámedikkiin galget fuolahit ahte dát mearráduusat maiddá ollašuhthojjuvvojit konkrehta ja posiitiivvalaččat boahteáigái čujuheaddji sisdoallun. Go mii ásašit guovvamánu 6.

³ Almmolaš leavgabeivvit leat: guovvamánu 28 beaivi, Kalevalabeaivi, Suoma kultuvrra beaivi. Miessemánu 1. beaivi, Suoma barggu beaivi. Miessemánu nubbi sotnabeaivi, eatnibeaivi. Geassemánu 4. beaivi, suodjalusa lihppofeasta, dl. Suoma marskálkka C.G.E: Mannerheima riegádanbeaivi. Lávvordat gaskal geassemánu 20. ja 26. beivvi, dl. Mihcamárbeaivi, Suoma leavgga beaivi. Juovlamánu 6. beaivi, iehčanasvuodabeaivi. Dat beaivi goas lea stáhtaválga, gielddaválga, ovddasteaddjiid välljen Eurohpaparlamentii dahje álbmotjienasteapmi. Dat beaivi goas republiha presideanta biddjo ámmáhi.

⁴ Dábálaš leavgabeivvit leat: Guovvamánu 5. beaivi, Runebergbeaivi. Cuonjománu 9. beaivi, Mikael Agricolabeaivi, suomagiela beaivi, maiddá Elias Lønrotta riegádanbeaivi. Cuonjománu 27. beaivi, Riikka veteránaibeaivi. Miessemánu 12. beaivi, Snellmanbeaivi, suomavuoda beaivi. Miessemánu goalmát sotnabeaivi, soadis gahččiid beaivi. Suoidnemánu 6. beaivi, Eino Leino beaivi, divttaid ja geasi beaivi. Golggotmánu 10. beaivi, Aleksis Kivi beaivi, suoma girjjálašvuoda beaivi. Golggotmánu 24. beaivi, ON-beaivi. Skábmamánu 6 beaivi, Ruota beaivi. Skábmamánu nubbi sotnabeaivi, áhčibeaivi.

beivvi almmolaš leavgabeaivin ja ávžžuhit sámi leavgga geavahit oktan Norgga leavggain, ráđdehus háliida symbolalaččat čielgasit čalmmustahttit ahte dan sámpolitiikkaááš áigumušat čuovvovuvvojit.

Mii guoská vejolaš váikkhusaide ja dávistemiide ásahit sámi álbmotbeaivvi almmolaš leavgabeaivin, čujuha bargojoavkudasa ahte dát beaivi čalmmusuvvo mángga láhkai miehtá riikka, vrd. 3. čuoggá. Boargojoavkku dieđus eai leat leamaš dávisteamit dán čalmmustahttima vuostá.

Dat ”Sámi leavgga geavaheapmi”-raportta gulaskuddancealkámušat mat dovddahit vuostemiela ásahit guovvamánu 6. beivvi almmolaš leavgabeaivin, oaivvildit ahte gielddat ja fylkkagielddat galget ieža beassat mearridit galgá go levgejuvvot guovvamánu 6. beivvi. Muhtun gielddat mat dan celket han leat ieža jo mearridan njuolggadusaid levget sámi leavggain sámi álbmotbeaivvi. Gielddat ja fylkkagielddat eai leat geatnegahtton levget almmolaš leavgabeivviid, muhto lávejit dan liikáge dahkat.

Sámpolitiikka ovdáneapmi mañimuš logijagiid lea garrsit ealáskahtán sámi politihka, kultuvrra ja giela. Mángga guovllus gos sámegiella ja sámi kultuvra moaddelot jagi dás ovdal ii vuhtton almmolaš sajiin, leat dál árjjalaš birrasat ja dat doibmet ángirit báikkálaš servodagas. Sámi giela ja kultuvrra čalmmustahttin muhtun báikkálaš servodagain lea dagahan ahte álbmot lea juohkásan guovvte sadjái ja leat šaddan guokte vuostálas joavkku. Muhtumat vásihit sámi giela ja kultuvrra áittan, ja sii dovdet ahte dáža beallái čuoheá go sámi bealli ovddiduvvo. Dákkár dovddut leat vuhtton ee. Sámi oahpoplánadigáštallamis. Go leat gáibidan sámi báikenamaid geavahit báikenammalága vuodul, de leat dákkár gáibádusat vuolggahan namma-vuolláičállimiid sámi báikenamaid geavaheami vuostá. Lea moadde jagi dasságo ledje dakkárat. Danne sáhttet deaividit dávisteamit mat leat dan vuostá ahte sámi álbmotbeaivi ásahuvvo almmolaš leavgabeaivin.

Mii guoská vejolaš dakkár dávistemiide eará servodatjoavkkuin mat háliidivčče ásahit sierra almmolaš leavgabeaivvi, čujuha bargojoavku dasa ahte sámiin lea sierra dilli álgoálbmoga stáhtusa geažil.

8.2 Rávvgat

Bargojoavku lea ollislaš árvoštallamiid vuodul mearridan addit dáid rávvagiid:

Sámi álbmotbeaivi almmolaš leavgabeaivin

Og áigumuš orru leamen davviriikkalaš ovtasbargu, de oaivvilda bargojoavku sámi álbmotbeaivi berrešii ásahuvvot almmolaš leavgabeaivin oktanaga Ruotas, Suomas ja Norggas. Muhto bargojoavku oaivvida ahte ii oro vejolaš juksat oktasaš mearrádusa seamma oktanaga buot golmma riikkar ásahit sámi álbmotbeaivvi almmolaš leavgabeaivin dannego almmolaš leavgabeivviid njuolggadusat ja vierut Ruotas, Suomas ja Norggas dan mađe sierralágánat.

Bargojoavku rávve dán vuodul ahte sámi álbmotbeaivi, guovvamánu 6. beaivi, ásahuvvo almmolaš leavgabeaivin Norggas. Dát mielddisbuktá ahte galgá levget Norgga leavggain stáhta visttiin dán beivvi.

Sámi leavvga geavaheapmi stáhta visttiin almmolaš leavgabeivviid

Bargojoaku čujuha ahte ii miige cakka levgema sámi leavggain almmolaš leavgabeivviid go seammás levge Norgga leavggain, vrd. Čuoggá 5.3. Danne sáhttet stáhta doaimmahagat geavahit sámi leavvga oktanaga Norgga leavggain sámi álbmotbeivvi, go dat orru leamen lunddolaš. Sámi leavvgas lea vuolit árvodási go Norgga leavvgas, muhto dat lea gievrat. Go gielddalaš ja fylkkagielddalaš ja vaikko guovlulaš leavvga.

Sámi álbmotbeivvi čalmmustahttin ráđdehuskvartálas

Bargojoavku rávve ahte sámi álbmotbeivvi juohke jagi čalmmustahttojuvvo levgemiin sámi leavggain ge ráđdehuskvartálas. Dán oktavuodas berre sámi leavga leat eambo oidnosis go dat lei sámi álbmotbeivvi 2003.

Bargojoavku rávve ahte sámi álbmotbeivvi ja sámi kultuvra čalmmustahttojuvvojit ráđdehuskvartálas heivvolaš vuogi mielde, ja dan berre Gielda- ja guovludepartemeanta mas lea oktiordnenovddasvástádus, čuovvolit.

8.3 Ekonomalaš ja hálldahuslaš váikkuhusat

Sámi álbmotbeivvi ásaheapmi almmolaš leavgabeivvin dagaha smávva ekonomalaš ja hálldahuslaš váikkuhusaid stáhta doaimmahagaide. Eai leat eará golut go leavvgaid bajás ja vulosgeassimii daid beivviid go guovvamánu 6. beivvi ii leat árgabeivvi. Sámi leavvga ja/dahje leavgastákku vejolaš hákhkan eai dagat olus goluid.